

Márki Dávid

Bevezetés az alkotmányjogba
Jogi felsőfokú szakképzésben tanulók hallgatóknak

Államforma, kormányforma, államszerkezet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.6.2-16-2017-00007

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege:	Kollokviummal záródó előadás
Szak:	Jogi felsőfokú szakképzés
Tárgyfelelős intézet:	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Közjogi Intézet
Oktatók	dr. Márki Dávid Dr. Tribl Norbert
Elérhetőség:	marki@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok:	3 kredit
Követelmények:	a kurzus követelményei a Coospace szintéren érhető el

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

- + Tájékozódjon a tantárgy alapadatairól.
- + Tekintse meg a tantárgy Coospace felületen feltüntetett követelményrendszerét.
- + Olvassa el figyelmesen az olvasóleckét.
- + Tanulmányozza át a kötelező irodalom vonatkozó részeit, valamint az előadáson elhangzottakat.
- + Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
- + Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, jelezze a tantárgy oktatójának.

AZ OLVASÓLECKE FELDOLGOZÁSÁHOZ SZÜKSÉGES IDŐ: KB 45 PERC

ÁLLAMFORMA, KORMÁNYFORMA, ÁLLAMSZERKEZET

ÁLLAMFORMA

Az államforma meghatározza egy adott állam politikai berendezkedését és választ ad arra a kérdésre, hogy **ki gyakorolja az államfői hatalmat**. Max Weber csoportosítása alapján két államformát különböztethetünk meg, a **monarchikus**, valamint a **republikánus** berendezkedést.

A két államforma közötti különbséget alapvetően *politikai-legitimációs* szinten kell vizsgálni.

A monarchia, egyeduralmat jelent, amely a görög monarcha (monos és arkhos) szavakból tevődik össze. A monarchikus berendezkedésű államokban az államfő, vagyis a monarcha legitimitása a tradíción, hagyományon alapul, legalapvetőbb különbség a republikánus berendezkedésű államokhoz képest, hogy hatalmának eredetét nem választási szabályok jelentik, hanem a trónöröklési rendet meghatározó normákon alapszik.

A monarchiában főszabály szerint **az államfő megbízatása élethosszigan tart** – amely egy komoly államfői stabilitást eredményez - ez alól kivételek (pl. lemondás a trónörökös javára) csak ritkán fordulnak elő.

Alapvetően protokolláris, szimbolikus szerepet tölt be az államfő, azonban a monarchák jogköre államonként változhat.

A republikánus berendezkedésű államokban az államfői tisztséget nem a monarcha, hanem **legtöbb esetben a köztársasági elnök** tölti be, aki választással nyeri el tisztségét, amely jogi legitimitációt biztosít számára. Az államfő választása történhet közvetlenül a nép által, valamint közvetetten, a választott képviselők útján.

A monarchától eltérően, az elnök megbízatását **meghatározott ideig** látja el az adott állam törvényei szerint.

KORMÁNYFORMA

A kormányforma határozza meg az állami berendezkedés jellegét, amelyből következően két alapvetően fontos kérdést válaszol meg:

Ki gyakorolja a végrehajtó hatalmat?

Milyen a törvényhozó és végrehajtó hatalom viszonya?

Az első kérdés során annak vizsgálata szükséges, hogy a végrehajtó hatalmat milyen mértékben tudja ellenőrizni a törvényhozó hatalom, vagyis rendelkezik-e felelősséggel a végrehajtó hatalom.

A felelősség szempontjából **jogi** és **politikai felelősséget** különböztethetünk meg. A politikai felelősség során a végrehajtó hatalom a kormányzati tevékenységéért tartozik felelősséggel, ami miatt beszámoltatható, ellenőrizhető és végső soron akár el is mozdítható.

A jogi felelősség ezzel szemben azt jelenti, hogy a jogszabályok és az alkotmány rendelkezéseinek be nem tartása esetén a végrehajtó hatalom felelősségre vonható és e rendelkezések be nem tartása miatt válik elmozdíthatóvá.

Míg a jogi felelősség jogkérdés, tehát az alkotmány és a jogszabályok megszegését bizonyítani kell, addig a politikai felelősség a törvényhozó hatalom végrehajtó hatalomba vetett bizalmán alapszik. Amennyiben a parlament megvonja a bizalmat a kormányzattól, akkor a kormányzat megbízása is megszűnik, amelyet sem bizonyítani, sem indokolni nem szükséges.

A második kérdés során azt kell megvizsgálni, hogy a végrehajtó hatalom **egy-** vagy **kétpólusú-**e, illetve **a végrehajtó hatalom gyakorlásában hány szereplő vesz részt.**

Amennyiben a végrehajtó hatalmat megillető jogosítványok egy államéleti szereplőnél összpontosulnak, akkor egypólusú, amennyiben több önálló hatáskörökkel rendelkező szereplő vesz részt a végrehajtó hatalom gyakorlásában kétpólusú végrehajtó hatalomról beszélhetünk.

A végrehajtó hatalom gyakorlásában résztvevők száma szerint megkülönböztethetjük a **monokratikus** (vagyis amikor egyszemély kezében összpontosul a végrehajtó hatalom) és a **direktoriális** (amikor a végrehajtó hatalmat több személy, kollektív szervként gyakorolja) végrehajtó szervet.

PARLAMENTÁRIS KORMÁNYFORMA

- ✚ A parlamentáris kormányforma mintaállama: Németország
- ✚ A parlamentáris a legáltalánosabb és legelterjedtebb kormányforma.
- ✚ A törvényhozó és végrehajtó hatalom egyenrangú, de a törvényhozó hatalom felé eltolódó súlypont jellemzi.
- ✚ Erős befolyás a kormányzatra.
- ✚ A végrehajtó hatalmat tipikusan a kormány gyakorolja.
- ✚ A parlamentáris kormányformájú államokat direktoriális és egypólusú végrehajtás jellemzi.
- ✚ **Kancellária elv** alapján a miniszterelnöknek kiemelkedő szerepe van, meghatározza a kormány politikáját.

PREZIDENCIÁLIS KORMÁNYFORMA

- ✚ A prezidenciális kormányforma mintaállama: Amerikai Egyesült Államok
- ✚ Hatalmi ágak elválasztásának tiszta modelljének tekinthető.
- ✚ A végrehajtó hatalmat az elnök gyakorolja, amely a fentiek alapján azt jelenti, hogy **monokratikus** és **egypólusú**.
- ✚ Háromhatalmi ág viszonya: **fékek és ellensúlyok rendszere**, a törvényhozó és végrehajtó hatalom közel azonos erőviszonyban áll, kölcsönösen fékezik és ellensúlyozzák egymást.
- ✚ A prezidenciális kormányformát erős végrehajtó hatalom jellemzi.

FÉLPREZIDENCIÁLIS KORMÁNYFORMA

- ✚ A félprezidenciális kormányforma mintaállama: Franciaország
- ✚ A félprezidenciális kormányformát **kétpólusú végrehajtó** hatalom jellemzi.
- ✚ A végrehajtó hatalom megoszlik a köztársasági elnök és a kormány között.
- ✚ Azonban a **köztársasági elnök primátusa** jellemző.
- ✚ A megosztottság miatt gyengébb a végrehajtó hatalom, mint a prezidenciális kormányformában.
- ✚ A félprezidenciális kormányforma a prezidenciális és a parlamentáris kormányforma ötvözete.

KOLLEGIÁLIS KORMÁNYFORMA

- A kollegiális kormányforma mintaállama: Svájc
- A végrehajtó hatalom **direktoriális** és **egypólusú**.
- A Törvényhozó hatalom által választott szerv (tanács) gyakorolja a végrehajtó hatalmat.
- Parlamenti erőviszonyok mentén alakul a végrehajtó szerv összetétele.
- A végrehajtó hatalom **nem tartozik politikai felelősséggel**, nem hívható vissza a törvényhozó hatalom által.

ÁLLAMSZERKEZET

Az államszerkezet az államhatalom vertikális tagozódását mutatja meg, amely alapján megkülönböztethetünk **unitárius**, **föderatív** és **regionális** berendezkedésű államot.

UNITÁRIUS ÁLLAMSZERKEZET

Az unitárius berendezkedésű államot **egyetlen politikai-jogi erőközpont jellemzi**, a jogszabályok általános jelleggel az állam teljes területére, és az állam valamennyi lakosára egyformán kiterjed. Ez azt jelenti, hogy nincsen az államon belül olyan terület, amelyre speciális rendelkezések érvényesülnének.

Az unitárius államon belül a **centralizált** és **decentralizált** formát különböztethetjük meg.

A centralizált unitárius államban a fontosabb döntéseket kizárólag központi szinten hozzák meg

a decentralizált esetben különbséget tesznek az egész országot érintő és központilag meghozandó döntések, valamint a helyi döntéshozatal között. (például: Magyarországon a helyi önkormányzatok).

FÖDERATÍV ÁLLAMSZERKEZET

A föderatív államszerkezetű államokban főszabály szerint két szintet, egy helyi (alsó) és egy központi / szövetségi (felső szintet különíthetünk el.

A föderatív államszerkezet sajátossága, hogy mind alsó, mind központi szintje saját főhatalommal, szuverenitással rendelkezik, azonban a **központi szint elsőbbsége, primátusa érvényesül.**

Főszabály szerint két szint, egy helyi (alsó) és egy központi / szövetségi (felső) szint. Sajátossága, hogy a föderatív állam mindkét szintje saját főhatalommal, szuverenitással rendelkezik, azonban a központi szint elsőbbsége érvényesül.

A föderatív államszerkezetű államok olyan elvek mentén épül fel, mint az autonómia, szupremácia és részvétel elve.

Az **autonómia elve** alapján az egyes államhatalomban résztvevő szintek bizonyos mértékű önállósággal (szervezeti, hatásköri önállóság), saját törvényhozó szervvel, politikai hatalommal rendelkeznek.

A **szupremácia elve** juttatja érvényre a jogforrási hierarchiát, miszerint az alsóbb szinten meghozott jogszabályok nem lehetnek ellentétesek a központi szinten meghozott jogszabályokkal, ami magában foglalja azt is, hogy bizonyos kérdésekben (pl.: nemzetközi, diplomáciai kapcsolatok) kizárólag a központi szint jogosult döntést hozni, kivéve, ha erre külön felhatalmazást kapnak a szövetségi alkotmány alapján.

A **részvétel elve** pedig azt a lényeges elemet testesíti meg, hogy a két szint (alsó, központi) együttesen vesz részt az állam irányításában, együttesen képesek befolyásolni a központi hatalom, a szövetségi állam döntéseit.

REGIONÁLIS BERENDEZKEDÉS

A regionális berendezkedésű állam a **decentralizált unitárius** és **föderatív államszerkezet sajátos ötvözte**, amely abban nyilvánul meg, hogy még nem érik el a föderatív államszerkezetben tapasztalható önállóságot, az azonban meghaladja az unitárius államszerkezet esetében látott államhatalmi struktúrát.

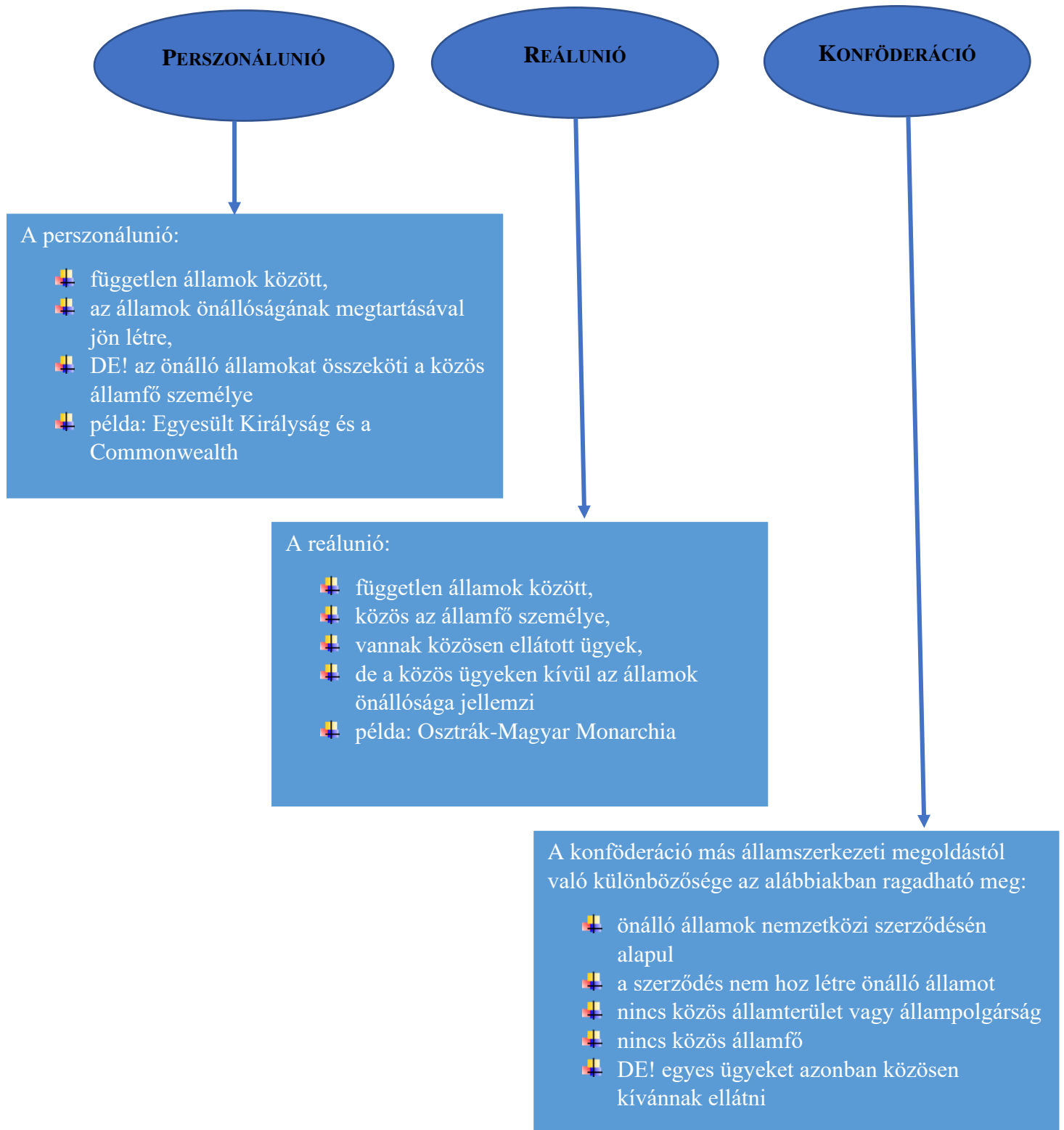
Az államon belül, egyes jól elkülöníthető területi egységek bizonyos mértékű önállósággal rendelkeznek.

Regionális berendezkedésű állam például: Spanyolország,
Olaszország

A fent említett és ma leggyakrabban megtalálható államszerkezeteken kívül a történelem során más államszerkezeti megoldások is kialakultak.

ELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK:

1. Határolja el az államformát és kormányformát!
2. Ismertesse a prezidenciális kormányforma jellemzőit!
3. Mit jelent a szupremácia elve?
4. Mi a különbség a monokratikus és a direktoriális végrehajtó hatalom között?
5. Miben mutatkozik meg a centralizált és decentralizált unitárius állam közti különbség?

KÖTELEZŐ TANANYAG

Az előadáson elhangzottak mellett:

KISS BARNABÁS: Alkotmányjogi alapismeretek, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2019

AJÁNLOTT IRODALOM

Trócsányi László – Schanda Balázs: Bevezetés az alkotmányjogba. Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei – Hetedik, átdolgozott kiadás, HVG_ORAC 2020.